

Beste mensen,

Graag wil ik nog een woordje zeggen voor mijn allerliefste Teun.
Door het plaatsen van je beeld roep je we vele liefdevolle maar vooral ook respectvolle herinneringen bij me op.

Ik heb je bewonderd hoe je met verf, paletmes of een stuk lood prachtige schilderijen tevoorschijn toverde, maar ik heb je vooral ook gewaardeerd als mens. Een mens die door velen niet begrepen werd, maar die nog de moed had te leven volgens de oernatuur. Echt - puur! Hij wilde zich niet laten inkapselen door gemakzucht en genot, maar zich voor alles inspannen, elke dag opnieuw. Hiervan heb ik veel geleerd zoals soberheid, eenvoud, ontberingen lijden, heel vroeg opstaan, door regen, wind en kou fietsen en door tichamelijk heel veel in te spannen je eigen "ikje" overwinnen.

Leven vanuit je eigen diepe kern.
"Come as you are," zei Teun altijd.

Hij was een spiritueel en wijs mens, een wijsheid die hij niet uit studieboeken haalde maar zelf verkregen na verwerking van intense levenservaringen. Hij wist waar het in het leven werkelijk omdraaide, geen uiterlijke schijn of

hoog in de bol, maar eenvoudig en nederig
zo leefde hij in zijn huisje in de natuur.

Daar genoot hij regelmatig bewust van de
stilte, het niets, dan voelde hij zich
verbonden met de mysterie van het Leven.
Het enige wat hij dan zei was Quo vadis,
Quo vadis? of te wel waar komen we
vandaan, waar gaan we naar toe??

De inspiratie voor vele schilderijen.
Het lijkt tegenstrijdig maar juist die stilte
was zijn bron voor zijn enorme kracht,
energie en sterke gezondheid.

Juist in deze tijd waarin zo velen verstrikt
raken in teveel uiterlijke beslommeringen
is Teun een goed voorbeeld voor ons.

Een symbool om ieder op zijn eigen wijze
de weg te gaan van "back to the basics".

Als we me dit gevoel naar zijn beeld
kijken, heeft het voor ons allemaal een
zeer zinvolle betekenis. En blijven Teun
en zijn schilderijen bij ons voortleven,
dat is altijd zijn diepe, stille wens geweest.

Namens Teun wil ik dan ook de maker van
dit beeld, dhr. Nagelkerke, de stichting en
de mensen van het kasteel Geldrop
hartelijk danken en u voor uw
aanwezigheid!

**Toespraak bij de onthulling van het portret van Teun Gijssen (1910-2003)
op zondag 30 september 2012 om 14.00 uur in het Kasteel Geldrop**

Nadat ik vorige week zondag in het Waalres Museum de expositie *Mythe Teun Gijssen (1910-2003), rasschilder en reiziger* heb mogen openen, is mij door de Stichting Vrienden van Musée Teun Gijssen als organisator verzocht vanmiddag bij de onthulling van het borstbeeld van Teun Gijssen [in de insectentuin van het kasteelpark] iets over de kunstschilder te vertellen. Degenen die vorige week aanwezig waren, kunnen vermoeden dat het natuurlijk geen nieuw verhaal kan zijn. Wat ze mij hopelijk niet kwalijk nemen.

Maar als cultuurhistoricus wil ik eerst kort iets zeggen over standbeelden van personen in de openbare ruimte, en dit publiek toegankelijke kasteelpark reken ik ook daartoe. Het plaatsen van bekende personen in de publieke ruimte is een typisch negentiende-eeuws fenomeen dat samenhangt met het vormen van de Europese staten en bijbehorend groeiend nationalisme. Ieder Europees land ging ertoe over om belangrijke personen uit de sfeer van politiek, kunst (beeldende kunst, literatuur, muziek) en techniek op een voetstuk te zetten om te laten zien dat men grote mannen – overigens nauwelijks vrouwen – in hun midden had gehad waar men trots op kan zijn. Terwijl in de omliggende landen de *Denkmäler-Epidemie* zoals dit fenomeen in Duitsland genoemd wordt en in Frankrijk *Statuomanie*, heeft het burgerlijke en zuinige Nederland nooit zoveel geld willen spenderen aan dergelijke monumenten van persoonsverheerlijking. Naast nationale trots moesten die beelden de herinnering aan de uitgebeelde levendig houden en ook tot voorbeeld dienen om zelf ambitieus ten dienste en ten gunste van het land te zijn. In Nederland kunt u denken aan de beelden van Michiel de Ruyter te Vlissingen, Rembrandt en Thorbecke te Amsterdam. Hendrik Tollens te Rotterdam, Jan Pieterzn Coen te Hoorn. die men als kolonisator, moordenaar en uitbouter vorig jaar nog van de Markt in Hoorn wilde weg hebben, maar ook aan Hieronymus Bosch en mgr Van Rossum te 's-Hertogenbosch, architect Pierre Cuypers te Roermond, mgr Zwijssen en Peerke Donders te Tilburg, en ga zo maar door. Opmerkelijk is dat men met alle aandacht voor het individu de afgelopen jaren weer naar HELDEN op zoek is om zich aan op te kunnen trekken. Zo werd de Erfgoeddag in Vlaanderen begin dit jaar onder de noemer *Helden* gehouden en in het kader van de huidige Maand van de Geschiedenis onder het thema *Arm & Rijk* heeft Martin Sammer een boekje *Wat een held! Tien vaderlanders op een voetstuk* uitgebracht. Dus wat hier gebeurd vanmiddag de onthulling van een portretbuste van Teun Gijssen past in de sfeer van het huidige tijdsgewricht. Zo blijft Teun Gijssen nu tien jaar na zijn dood 'zichtbaar' in de herinnering van het collectief geheugen, maar of meer op eenzelfde wijze als onze omgang met foto's om personen, gelegenheden, gebeurtenissen en situaties in ons geheugen gegript te worden.

Kunstschilder Teun Gijssen heb ik tamelijk goed gekend. Als lid en later voorzitter van de Commissie Beeldende Kunst in Geldrop heb ik hem hier op het kasteel vaak getroffen, want daar was werk van zijn schenking uit 1982 en later geëxposeerd en ieder jaar rondom zijn verjaardag vond er wel een expositie van zijn werk plaats. Bij zijn 85ste verjaardag in 1995 mocht ik in de zaal hiernaast de feestrede houden en dat was feitelijk de opmaat voor een grote overzichtstentoonstelling in Museum Kempenland Eindhoven in 1998.

Teun Gijssen is als één van de jongste van dertien kinderen in Hansweert in Zeeland geboren in een protestantschippersgezin en op zijn zevende weet hij al dat hij kunstschilder wil worden. De drang hiertoe is door spaarzame contacten in de Eerste Wereldoorlog met uit België gevluchte schilders alleen maar sterker geworden. Op zijn zestiende gaat hij van thuis weg om met allerlei vaak kortstondige baantjes zoals timmerman, metselaar, boerenknecht, huisschilder en wat niet meer de kost te verdienen. Hij woont op vele plekken in onder andere Amsterdam, Antwerpen, Rotterdam, Pijnacker, Alkmaar, Kampen, Vlissingen, Den Haag, maar hij blijft steeds tekenen en schilderen. De eerste officiële expositie vindt in kunsthandel “De Lantaern” te Dordrecht in 1939 plaats en betekent de start van een lange reeks van bijna 300 tentoonstellingen in binnen- en buitenland. Via een zus en zwager in de wijk Tivoli waar hij regelmatig verblijft, vindt hij in de eerste oorlogsjaren zijn eigen stekkie op Riel. Echter zijn rusteloze natuur brengt hem na de oorlog door heel Europa naar Duitsland, Oostenrijk, Frankrijk, Spanje en vooral Italië op de fiets of scooter met tent en later met een Volkswagenbus als camper. Maar steeds keert hij naar zijn bedoening op Riel na perioden van afwezigheid terug. Midden jaren 1960 steekt hij de oceaan over naar Noord-Amerika. In de Verenigde Staten speelt hij als figurant met een ‘echte’ baard in een heuse film *The Trap* en in Canada probeert hij als galeriehouder één jaar lang van eigen en andermans schilderkunst te leven. Later heeft hij nog een galerie in het Zeeuwse Kruiningen opgezet, maar dat werd ook geen succes. Eigenlijk als er een situatie van gesetteldheid dreigt te ontstaan, trekt hij ertussen uit, of zoals hij zelf zei, “piept” hij ertussen uit. Hij wil vrij, onafhankelijk en ongebonden zijn, hij wil geen concessies doen. Daarom heeft hij een aangeboren aversie tegen het kunstestablishment. Als men hem in een bepaalde richting poogde te manoeuvreren, haakt hij snel af, want de ultieme vrijheid is hem te zeer lief. Teun schildert dan ook niet om de mensen met zijn werk te behagen, maar om creatief, artistiek zijn hart te volgen. Of hij zijn werk wel verkoopt, lijkt voor hem van minder belang. Het zijn ‘zijn kinderen’ en het is eerder een gunst dat je een werk van hem kunt kopen.

Voor Teun moet de kunst een persoonlijk avontuur zijn geweest, dat overigens ook op veel Brabantse autodidactische kunstschilders van toepassing is. En daarmee past hij naar mijn mening goed in het naoorlogse kunstklimaat van Brabant. Immers vrijbuiters –zoals Teun Kruijssen, Janus Sibens, de gewezen

spoorwegambtenaar Nardus van de Ven of Peter Bust zijn ook hun eigenzinnige artistieke weg gegaan gelijk de wat jongere generatie met een Willy Martinali of Jan van Gemert.

In de jubileumtoespraak op 7 februari 1995 heb ik hem hier op kasteel Geldrop bij zijn 85ste verjaardag als volgt toegesproken en uit die speech wil ik een gedeelte citeren:

Teun, wat in jouw levenshouding en werk enorm te waarderen is, is dat je altijd jezelf bent gebleven, in jezelf hebt geloofd, geen concessies hebt gedaan en uitsluitend voor de kunst hebt geleefd. Uit angst om vast te komen te zitten of “plaatjes” op verzoek te schilderen heb je je steeds vernieuwd en veranderd, ben je eigen mogelijkheden voortdurend blijven aftasten. Daarbij blijkt je te beschikken over een breed, bijna onuitputtelijk scala van mogelijkheden die eerst bij nauwkeurig en vaak langdurige observatie van jouw werk zichtbaar wordt voor en doordringt tot de beschouwer.

Afzijdig van de hectische maatschappij waarin de media zoals televisie, radio en krant als ook de telefoon de mens tot haast en innerlijke onrust opjagen en de hele wereld over ons uitstort, heb jij nog de rust – maar niet als een kluizenaar weg van de mensen – om de opgedane waarnemingen, indrukken en ervaringen soms direct maar veelal uit de herinnering op doek of paneel weer te geven of in een tekening: herkenbaar, geabstraheerd of geheel abstract. Men kan zeggen dat jij de realiteit in geabstraheerde beelden tot een eigen stemmingsbeeld vertaalt. Soms reageer jij in jouw werk nadrukkelijk op die hectische maatschappij en intermenselijke verhoudingen.

Afhankelijk van jouw stemming, gevoelens en de sfeer is het palet monochroom of kleurrijk, coloristisch, zet je met paletmes stevige, pasteuze structuren op of verdun je de olieverf en poets je die als het ware tot een aquarel. Onmetelijke ruimten van water, lucht, zand en gloed worden in beweging, in turbulentie gesuggereerd, waarbij de mens veelal nietig verschijnt.

Maar in de doeken met figuren stel je onmenselijkheid aan de kaak; onverdraagzaamheid en tragiek spreken uit houding en beweging, alhoewel dat pessimisme door een kleurenrijkdom soms wordt verdoezeld. De mensen zijn niet zo lief voor elkaar zoals je uit eigen levenservaringen veelvuldig hebt moeten vaststellen. Het dramatische heeft in jouw werk gelukkig niet de overhand, het poëtische is juist aanwezig wanneer de eenvoud van het gekozen onderwerp moet spreken.

Teun, je laat je niet in een kunsthistorisch kader of hokje van impressionisme of expressionisme plaatsen, alhoewel vergelijkingen met William Turner, Oskar Kokoschka, Lovis Corinth of Willem de Koning door kunstrecensenten wel gemaakt zijn, maar die vergelijkingen gaan onmiddellijk mank. Zoals ieder mens ben ook jij beïnvloed door jouw schilderende voorgangers, maar niet zo uitgesproken zoals een Cornelis le Mair. Jij hebt daarbij een eigen beeldtaal,

vormtaal en werkelijkheid geschapen, een werkelijkheid die weliswaar niet altijd zo gemakkelijk toegankelijk is, geen directe parallelen kent maar van een grote eigenheid getuigt. Einde citaat. Overigens kunstcriticus Ferd Op de Coul omschreef Teun na terugkeer van zijn eerste reis naar Amerika in 1967 als een *lyrisch expressionist*.

Conclusie: Teun Gijssen was met name op latere leeftijd een ietwat merkwaardige man, die niet al te veel zei, veel over zich heen liet komen en er het zijne van dacht. Zijn voorkomen met lange witte baard, slonzig gekleed en met vol bepakte fiets sprong hij wel in het oog én werd en wordt er nog altijd veel over hem verteld; dat heeft mythische proporties aangenomen waardoor Teun een legende is geworden. Al die verhalen rondom zijn figuur zijn soms *losgezongen van de werkelijkheid*. Wat er betrouwbaar van is, blijft voor altijd onduidelijk. Zoals gezegd Teun was een tamelijk stugge zwijgzame man, die vooral zijn eigen leven leidde en niet door anderen gestuurd wilde worden. Hij was een vrijbouter en wanneer mensen hem wilden inpalmen of iets van hem wilden hebben, dan beviel hem dat niet, trok hij zich terug en liet zich niet meer zien. Hij was zonderling, misschien onaangepast, een eenzaat, een Einzelgänger. Bureaucratie en autoriteit ontweek hij als een besmettelijk virus, omdat hij dan in zijn vrijheid werd aangetast. Maar hij had geen aversie tegen mensen en leefde niet als een kluizenaar. Mensen met wie het klikte, konden bij hem aankomen en hij had overal zijn heilige huisjes, waar hij zich van tijd tot tijd liet zien om koffie of een glaasje te drinken, soep of uitgebreid mee te eten. Zo kwam hij deels aan de kost. Bij beheerder Jan Snippe op kasteel Geldrop – en met ere wil ik die vanmiddag noemen – heb ik Teun vaak bij een kop koffie getroffen. Tot kleurrijke, niet-burgerlijke mensen voelde hij zich aangetrokken, zoals Sjo en Marinus in Best (die hij ook schilderde zoals Marinus op zijn sterfbed), Dikke Miet, Heintje van Fentener van Vlissingen, Jeanne van Rijckevorsel en anderen. Dat fotografen zoals Gerardus van Mol, Miriam Roozen of Jos Lammers hem kwamen fotograferen, liet hij over zich heen komen en was graag bereid aan de wensen van de fotografen tegemoet te komen. Er moest wel een band van vertrouwen zijn. Aan kunstpausen had hij een broertje dood, ofschoon hij kunstcritici wel voor zijn karretje probeerde te spannen om ze te vragen de talloze exposities te openen. Hij wilde onafhankelijk blijven, zijn eigen weg gaan en het allemaal zelf uitzoeken. Dat moet hem met het ouder worden ook teleurstellingen opgeleverd hebben. Fysiek was hij door een zelf opgelegd Spartaans leven ijzersterk, maar omstreeks het midden van de jaren 1990 begon hij mentaal af te takelen. Door zijn dementie werd hij nog achterdochtiger en wantrouwiger dan hij als geboren Zeeuw van nature al was. Het vaak opgeroepen beeld dat Teun Gijssen geen succes gehad zou hebben of onvoldoende erkenning heeft gekregen, wil ik niet direct onderschrijven. Wel is waar dat een profeet in eigen land misschien niet direct geëerd wordt. Hij heeft heel veel exposities in de regio gehad, die door bekende kunstcritici zijn

geopend en tot een onvoorstelbare stroom artikelen in allerlei kranten hebben geleid. In het buitenland heeft hij succesvol geëxposeerd in Göttingen in 1954, later in Italië, waar hij begin jaren 1960 de ene na de andere oorkonde of medaille voor zijn werk in ontvangst kon nemen, in Amerika waar hij in 1971 in Sacramento een prijs voor religieuze kunst (!) in ontvangst nam en in 1990 de erepenning van de gemeente Geldrop. Publicaties zijn er verschenen bij de solotentoonstelling in De Zonnewijzer van het Philips Ontspannings Centrum (1980), en bij zijn laatste grote expositie bij leven in Museum Kempenland Eindhoven (1998), voordat hij een dag na zijn 93ste verjaardag in 2003 in het verzorgingshuis Canidas te Best overlijdt.

En vandaag wordt zo dadelijk de portretbuste onthuld en overgedragen aan de Stichting Kasteel Geldrop. De buste die Peter Nagelkerke al in 2010 heeft gemodelleerd, in wezen één uit een serie van kunstenaarsportretten. De kop van Kees Bol heeft niet zo lang aan de Rustenburgstraat in Tongelre na de onthulling gestaan, omdat die gestolen werd. Het portret van Peer van den Molengraaf, die op 1 november a.s. overigens 90 jaar wordt, staat al enkele jaren in de hal van het stadhuis bij de burgemeestersportretten, waar het leeuwendeel door Peer is geschilderd. Daarom des te beter dat Teun's buste hier in de beslotenheid van het kasteelpark een plaatsje krijgt, waar hij zo graag is gekomen.

Ik dank u voor uw aandacht en vraag graag een applaus voor de heren Ad Evers en Frans Graff van de Stichting Vrienden van Musée Teun Gijssen en de maker van het borstbeeld Peter Nagelkerke.

Peter Thoben